

**‘Türkiye’nin Hava Kalitesi Karnesi’ Kara Rapor 2024:
Nüfusun En Az Yüzde 92’si Hala Kirli Hava Soluyor**

- Temiz Hava Hakkı Platformu’nun (THHP) her yıl düzenli olarak hazırladığı Kara Rapor’un altıncısı yayınlandı.
- Fosil yakıtlara bağımlılığın en önemli çevresel bedellerinden biri hava kirliliği. Raporda ilk kez meme kanseri ile hava kirliliği arasındaki ilişki ortaya konuyor.
- Hava kirliliği sonucu gerçekleşen ölümler hem sayısal hem de orantısız olarak önceki yıllara göre daha fazla. Temiz hava politikalarıyla Türkiye’de 68 bin 440 kişinin hayatını kaybetmesinin önüne geçilebilirdi.
- Türkiye’de nüfusun yüzde 92’sinden fazlası hala Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre kirli hava soluyor.
- Havası en kirli olan ve buna bağlı ölüm oranının en yüksek olduğu il Hakkari.

Temiz Hava Hakkı Platformu’nun (THHP) 2016 yılından bu yana düzenli olarak hazırladığı, Türkiye’deki hava kalitesi ve hava kirliliğinin insan sağlığına etkilerini inceleyen **Kara Rapor 2024** yayınlandı. Kömür, petrol ve doğal gazın yakılmasının, fosil yakıtlara bağımlılığın en önemli çevresel bedellerinden biri hava kirliliği. Türkiye’de hava kalitesinin yönetimiyle ilgili detaylı bir mevzuat olsa da bu mevzuatın içeriğinde ve uygulanmasında ciddi sıkıntılar var. En önemli sorunlardan biri, mevzuatta belirli sektör ve tesislere tanınan istisnalar. 2016 yılından beri Türkiye genelinde, yıl bazında hava kalitesi verilerini, mevzuat, politika ve uygulamalarını inceleyen THHP, Kara Rapor’un altıncısında da hava kirliliğiyle ilgili sorunları ortaya koyup somut çözüm önerileri getiriyor.

Temiz Hava Hakkı Platformu Koordinatörü Deniz Gümüsel, İstanbul’da düzenlenen basın toplantısında şunları söyledi: “Temiz hava hakkı, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkının önemli bir bileşeni ve bir insan hakkı. Bu hakkın etkili biçimde kullanılabilmesinin ön koşulu, soluduğumuz havanın kalitesini bilmek. Bu da ancak etkin bir hava kalitesi izleme sistemi, bu sistemden elde edilen verilerin doğru değerlendirilmesi ve kamuoyu ile şeffaf süreçlerle paylaşılmasıyla mümkün.

“Kara Rapor’da şunu ortaya koyuyoruz: 2022 ve 2023 yıllarında Türkiye genelinde hava kalitesi izleme ağındaki istasyon sayıları artsa hava kirliliğinin izlenmesi verimi hala çok düşük. Yani altyapımız var, ama bu altyapıyı etkin işletemiyoruz. Özellikle fosil yakıt kullanan ağır sanayinin olduğu bölgelerde hava kalitesi düzenli takip edilmiyor. Maalesef Türkiye’de nüfusun yüzde 92’sinden fazlası hala Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre kirli hava soluyor.”

İZMİR'DE HAVA KALİTESİ ALARM VERİYOR

Kara Rapor'a göre hava kirliliğine yol açan partikül maddeler PM10 ve kanserojen PM2,5, üç büyük şehir İstanbul, Ankara ve İzmir'de düzenli ve yeterli ölçülüyor.

Ulaşılabilen kısıtlı resmi verilere göre İstanbullular 2022 yılı boyunca ortalama 38,41 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ yani Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) kılavuz değerinin iki buçuk katı PM10 kirliliğine maruz kaldı. Kanserojen partikül madde PM2,5 ise yeterince ölçülmedi. Ankara'da 2022 yılı PM10 yıllık ortalaması 39,25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, İzmir'de ise 45,18 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'tü. İzmirliiler yıl boyu ulusal mevzuatın koyduğu sınır değer üstünde kirli hava soluyor. Ankara ve İstanbul ise bu limitin sınırında.

HAVA KİRLİLİĞİ MEME KANSERİNE YOL AÇIYOR

Kara Rapor 2024'ün en çarpıcı vurgularından biri, hava kirliliğiyle meme kanseri arasındaki ilişkinin ortaya konması.

Dünyada meme kanseri ile hava kirliliği arasındaki ilişkiye işaret eden bilimsel araştırmaların sayısının giderek arttığına dikkat çeken raporun yazarlarından halk sağlığı uzmanı **Prof. Dr. Gamze Varol** şunları kaydetti:

"P10 ve PM2,5 ile birlikte hava kirliliğinin önemli bir bileşeni olan NO₂'deki (azot dioksit) her 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'lük artış, meme kanseri riskini 1,02 kat artırıyor. Her 10 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ PM10 artışıyla meme kanserinden ölme riski 1,05 kat artıyor. ABD'de yapılan bir araştırmaya göre ise PM2,5'a daha fazla maruz kalınan bölgelerde yaşayanlarda meme kanseri vakalarında yüzde 8'lik bir artış gözlemlendi."

Raporda ayrıca şu bilgilere yer veriliyor: Egzoz dumanı solumak meme kanseri riskini artırıyor. Fransa'da yıllık meme kanseri vakalarının yüzde 3,15'i, ana kaynağı trafik olan NO₂'ye atfediliyor. Bu artışın maliyeti yıllık 825 milyon euro.

HAVA KİRLİLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ÖLÜMLER 70 BİNE YAKLAŞTI

Kara Rapor kapsamında her yıl düzenli olarak yürütülen sağlık etki değerlendirmesine göre 2022 yılında Türkiye'de hava kirliliği sonucu gerçekleştiği tahmin edilen ölümler hem sayısal hem de orantısal olarak önceki yıllara göre daha yüksek.

Sağlık etki değerlendirmesi çalışmasını yöneten halk sağlığı uzmanı **Prof. Dr. Çiğdem Çağlayan** şöyle konuştu: "2022 yılında illerdeki ortalama ince partikül madde (PM2,5) düzeyleri DSÖ kılavuz değeri olan 5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'e indirilebilseydi 68 bin 440 ölüm önlenebilirdi. 2022'de kazalar, yaralanmalar ve COVID19 nedenli ölümler harici gerçekleşen 30 yaş üstü toplam ölümlerin yüzde 14.2'si hava kirliliği kaynaklıydı."

EN ÇOK ÖLÜM HAKKARI'DE

Hava kirliliğine bağlı ölümlerin yüzde olarak en yüksek olduğu iller, PM2,5 düzeyinin en yüksek olduğu ilk 10 il. Bir önceki yıl birinci sırada olan Batman'ın yerini Hakkari aldı. Hakkari'de 230 kişi hayatını kaybetti. Ancak PM2,5 düzeyi 5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 'ün altına düşürülseydi bu ölümlerin yüzde 41'i önlenebilirdi. Ölüm oranlarında Hakkari'yi Batman, Şırnak, Muş, Malatya, Iğdır, Şanlıurfa, Ağrı, Osmaniye ve Gaziantep gibi Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bulunan iller takip ediyor.

Bununla birlikte DSÖ değerlerine göre hava kirliliğine atfedilen ölümlerin sayısal olarak en fazla olduğu il, İstanbul (8 bin 357); onu İzmir (4 bin 852) ve Bursa (3 bin 657) izledi. Ankara'da hava kirliliğinden hayatını kaybedenlerin sayısı 3 bin 155. Ölümlerin bu illerde sayısal olarak daha fazla olması, hava kirliliği düzeylerinden ziyade il nüfuslarının yüksek olması ile ilişkili.

AĞIR SANAYİNİN YOĞUN OLDUĞU YERLERDE PARTİKÜL MADDE İZLEMESİ SINIRLI

Türkiye genelinde 2022'de 365 adet hava kalitesi izleme istasyonu olmasına ve bu sayının 2023'te 380'e yükselmiş olmasına rağmen, tüm istasyonlarda mevzuata göre izlenmesi gereken parametrelerin tamamına bakılmıyor. 2023 yılında toplam istasyon sayısı artmış olmasına rağmen, yeterli veri alımı sağlanan istasyon sayıları 2022 yılına göre daha düşük. Dokuz ilde hiçbir istasyonda yıllık PM10 değerlerini hesaplamak için yeterli veri yok.

Üretimde fosil yakıt, özellikle de kömür kullanan ağır sanayinin yoğun olduğu bölgelerdeki partikül madde izlemesi çok sınırlı. Kirliliğin yoğun olduğu bilinen Sakarya-Hendek OSB, Kocaeli - Gebze OSB ve Kocaeli – Dilovası - İMES OSB 2 istasyonlarında 2022 ve 2023 yılları boyunca hiç PM10 ölçümü yapılmadı.

2023 yılında en yüksek PM10 ortalamasına sahip olan 10 il sırasıyla Malatya, Kahramanmaraş, Osmaniye, Hakkari, Aydın, Batman, Iğdır, Şırnak, Gaziantep ve Kilis.

Yıllık ortalaması, ulusal mevzuattaki yıllık ortalama PM10 limit değerinin (40 µg/m³) altında gerçekleşen, bir başka deyişle PM10 açısından havası görece temiz olan sadece 13 şehir var: Adıyaman, Bitlis, Karaman, Isparta, Antalya, Bilecik, Kırşehir, Trabzon, Giresun, Rize, Sinop, Afyonkarahisar, Samsun. Ancak ulusal mevzuatta izin verilen yıllık ortalama PM10 kirliliği, DSÖ'nün insan sağlığı için belirlediği kılavuz değer 2,7 katı.

THHP'DEN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

THHP, Kara Rapor 2023'te, Türkiye'de hava kirliliğinin ve buna bağlı sağlık sorunlarının yol açtığı ölümlerin azaltılması için şu önerilerde bulunuyor:

- Türkiye enerjide fosil yakıtlara bağımlılığını hızla azaltmalı.
- Ulusal hava kalitesi standartları iyileştirilmeli.
- PM2,5 için ulusal limit değer belirlenmeli ve yürürlüğe alınmalı.
- Hava kalitesi izleme çalışmaları iyileştirilmeli.
- Ağır sanayi bölgelerinde hava kalitesinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönetimi sistematik hale getirilmeli.
- Hava kirliliğinin sağlık etkileri saha çalışmaları ile araştırılmalı.
- Çevresel etkisi olan tüm projeler için sağlık etki analizinin de yapılması mevzuata dahil edilerek zorunlu hale getirilmeli.
- Türkiye imzaladığı hava kalitesine yönelik uluslararası sözleşmeleri uygulamalı.
- Çevresel bilgiye ulaşabilmek için bilgi edinme hakkının etkin biçimde kullanılabilmesi sağlanmalı.

RAKAMLARLA HAVA KİRLİLİĞİ

- Dünyada her yıl 4 milyondan fazla insan PM2,5 kaynaklı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybediyor.
- 2022'de Türkiye'de PM2,5 düzeyleri DSÖ kılavuz değeri indirilebilseydi 68 bin 440 ölüm önlenebilirdi.
- 2022'de Türkiye'de kaza, yaralanma ve COVID19 nedeni ölümler harici gerçekleşen 30 yaş üstü toplam 480 bin 991 ölümün yüzde 14,2'ü hava kirliliğine bağlıydı.
- Yeterli ölçüm yapılan 71 ilde DSÖ'nün önerdiği yıllık ortalama PM10 kılavuz değeri olan 15 µg/m³ aşıldı.
- Türkiye'de nüfusun en az yüzde 92'si kirli hava soluyor.
- 2022'de İstanbul ortalama 38,41 µg/m³ yani DSÖ'nün 2,5 katı PM10 kirliliğine maruz kaldı. Ankara'da 39,25 µg/m³, İzmir'de ise 45,18 µg/m³ oldu. İzmir'deki PM10 kirliliği ulusal limit değerinin de üzerinde.
- Türkiye'de yaşayan bir kişi, yıllık ortalamada 26 µg/m³ PM2,5 kirliliğine maruz kalıyor. Bu değer DSÖ'nün kılavuz değerinin beş katı.
- 2023'te SO₂ (kükürt dioksit) oranı altı ilde, Manisa, Şırnak, Adana, Muğla, Konya, Kütahya'da aşıldı. Bu illerde kömürlü termik santraller ve enerji için kömür kullanan ağır sanayi bulunuyor. Kükürt dioksitin başlıca kaynağı kömürün yakılması.
- NO₂ (azot dioksit) Kayseri, Kahramanmaraş, Kütahya, Erzincan ve Bolu'nun aralarında olduğu 10 il DSÖ'nün 24 saatlik ortalama kılavuz değeri olan 25 µg/m³'ü en çok aşan iller oldu. Azot dioksit kirliliği en çok trafikte ve sanayide fosil yakıt tüketiminden kaynaklanıyor.
- NO₂'deki (azot dioksit) her 10 µg/m³'lük artış, meme kanseri riskini 1,02 kat artırıyor. Her 10 µg/m³ PM10 artışıyla meme kanserinden ölme riski 1,05 kat çoğalıyor.

Raporun tamamına <https://www.temizhavahakki.org/raporlar/> ulaşabilirsiniz.

Medya iletişimi için: ATENA İletişim

Leyla Karakoç 533 212 46 34 - Yeşim Kasap 532 466 01 14

Temiz Hava Hakkı Platformu Hakkında:

Temiz Hava Hakkı Platformu (THHP) sağlık, doğa koruma ve iklim alanlarında çalışan 15 sivil toplum kuruluşu ve meslek örgütünün bir araya gelmesiyle 2015 yılında çalışmalarına başladı. Platformun amacı, başta enerji ve sanayi kaynaklı çevresel kirliliğe bağlı olarak ortaya çıkan hava kirliliğinin azaltılması, halk sağlığının korunması ve temiz hava hakkının savunulması için çalışmalar yapmaktır.

Platform Bileşenleri:

Çevre için Hekimler Derneği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF Türkiye), Greenpeace Akdeniz, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER), İklim için 350 Derneği, İş ve Meslek Hastalıkları Uzmanları Derneği (İMUD), Temiz Hava Hakkı Derneği, Türk Nöroloji Derneği, Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği (TÜSAD), Türk Tabipleri Birliği (TTB), Yeşil Barış Hukuk Derneği, Yeşil Düşünce Derneği, Yuva Derneği, Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe), Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL)

